

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

УДК 152.21:378.180.6

Хохліна О. П. – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, м. Київ;

Строїч В. В. – здобувач ступеня вищої освіти магістр факультету № 2 Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРЕСІВ СТУДЕНТІВ ЗАЛЕЖНО ВІД ВИЯВІВ ОЗНАК ФЕМІННОСТІ–МАСКУЛІННОСТІ

Досліджено тенденцію до зближення стандартів поведінки чоловіків і жінок, образів маскулінності й фемінності. Проаналізовано проблему особистісного зростання людини залежно від ознак фемінності–маскулінності, зокрема становлення її спрямованості, а саме інтересів.

Обґрунтовано, що ознаки фемінності–маскулінності як вияв психологічної статі людини детермінують особливості інтересів студентів. Визначено пріоритетні інтереси студентів-психологів залежно від статі. З'ясовано співвідношення психологічної та біологічної статей.

Ключові слова: фемінність, маскулінність, андрогінність, біологічна стать, психологічна стать, спрямованість особистості, інтереси.

Дослідження в галузі гендерної психології набули актуальності останніми роками у зв'язку зі стійкою тенденцією у світі до зближення стандартів поведінки чоловіків і жінок, образів маскулінності й фемінності. Науковий інтерес становить і проблема особистісного зростання людини залежно від ознак фемінності–маскулінності. Зокрема, це стосується становлення такої особистісної властивості, як спрямованість, передусім – інтересів. Однак особливості інтересів студентської молоді як

одного з найважливіших утворень спрямованості особистості залежно від вияву ознак фемінності–маскуліності не вивчали. Теоретичне та практичне значення дослідження окресленої проблеми й визначило мету цієї статті – встановити зв'язок між особливостями інтересів студентів і виявами в них ознак фемінності–маскуліності.

На підставі аналізу праць Б. Ананьєва, Л. Божович, Б. Дадонова, Д. Кікнадзе, О. Ковальова, А. Маклакова, А. Маркової, В. Мясичева, К. Платонова, С. Рубінштейна, Г. Щукіної та інших учених було з'ясовано, що інтереси особистості належать до усвідомлених спонукань активності, тобто мотивів, їх визначають як специфічну форму вияву пізнавальної потреби, що забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення цілей діяльності, сприяє орієнтуванню в навколишній дійсності; інтерес – специфічне ставлення особистості до об'єкта, зумовлене усвідомленням його значення для задоволення потреби й емоційною привабливістю; вибіркова спрямованість людини, її уваги, думок, помислів. Інтерес – не вроджена якість, а результат становлення особистості. Формування інтересу – це не замкнутий автономний процес, а зумовлений соціальним оточенням, сферою та характером діяльності не лише власне людини, а й осіб, що її оточують, процесами навчання й виховання, які передбачають особливі прийоми активізації інтересів колективом, активності самої особистості, її позицією та роллю в структурі колективу. Індивідуальні інтереси людини залежать і від її природних властивостей, зокрема статевих особливостей.

Дослідники С. Бем, Т. Говорун, Д. Данильченко, В. Каган, І. Кльоцина, Є. Лі, Т. Мельник, І. Милюска, Н. Чухим гендер тлумачать як змодельовану суспільством і підтримувану соціальними інститутами систему цінностей, норм і характеристик чоловічої та жіночої поведінки, стилю життя, способу мислення, ролей жінок і чоловіків, набутих ними в процесі соціалізації, що визначається соціальним, політичним, економічними і культурним контекстами буття й фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від статі. Відрізняють біологічну та психологічну статі. Співвідношення понять статі й гендеру у психології тлумачать так: біологічна стать є природним підґрунтям для подальшого соціального конструювання статі людини у вигляді гендеру – маскулінного, фемінного або проміжного (андрогінного). Відповідна гендерно-рольова поведінка в людини не виникає одразу після народження, вона

формується під впливом низки умов і чинників упродовж життя. Гендер як система уявлень («гендерна лінза», за визначенням С. Бем) є невід'ємною частиною культурного дискурсу й соціальних практик спілкування, взаємодії та діяльності людей. Він має множинні форми вияву, які не зводяться лише до сукупності статевих ролей, запропонованих суспільством за ознакою статі. Гендером буде і специфічна мова спілкування, і поділ праці між чоловіками й жінками, і розподіл владних повноважень, і система цінностей тощо.

Основним завданням дослідження на емпіричному етапі було виявлення наявності та характеру зв'язку між інтересами студентів й ознаками фемінності–маскулінності. Для емпіричного вивчення цих ознак використано стандартизовані психологічні методики: 1) методика С. Бем «Маскулінність–фемінність»; 2) методика «Карта інтересів» А. Голомшток у модифікації Г. Резапкіної; 3) методика «Структура інтересів» В. Хеннінга. У дослідженні взяли участь 25 студентів (здобувачів ступеня вищої освіти бакалавр) Національної академії внутрішніх справ, які навчаються за напрямом підготовки «Психологія».

На підставі проведеного дослідження шляхом використання методики «Карта інтересів» А. Голомшток у модифікації Г. Резапкіної отримано дані щодо інтересів студентів, які узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1

**Дані щодо інтересів студентів
(за методикою «Карта інтересів» А. Голомшток)**

Інтереси	Результат (%)
Хімія–біологія	20
Підприємництво–домогосподарство	20
Спорт–військова справа	20
Література–мистецтво	15
Педагогіка–медицина	10
Політика–історія	5
Радіотехніка–електроніка	5
Механіка–конструювання	5
Фізика–математика	–
Географія–геологія	–

Таким чином, досліджувані переважно цікавляться хімією та біологією (20 %), підприємництвом і домогосподарством (20 %), спортом, військовою справою (20 %). Для досліджуваних, яких

цікавить природнича сфера (хімія–біологія), притаманний інтерес до живої природи та навколишнього середовища, процесів будови й перетворення речовин. Осіб, які цікавляться підприємництвом–домогосподарством, цікавлять технології виробництва, економічні процеси; їм властиве прагнення продукувати й утілювати ідеї в конкретні проекти. Студенти, які займаються спортом (танці, фізичне виховання, гімнастика, спортивні ігри тощо), мають прагнення навчитися володіти своїм тілом. Вони, здебільшого, відвідують спортивні секції, подеколи й не одну, беруть участь у спортивних заходах.

Менший відсоток досліджуваних студентів виявляє інтерес до літератури та мистецтва (15 %), педагогіки й медицини (10 %). Найменшою є кількість студентів (5 %), які цікавляться політикою, історією, радіотехнікою, електронікою, механікою та конструюванням. Серед досліджуваних зовсім не виявлено тих, хто вивчає фізику, математику, географію, геологію (по 0 %). Отримані результати, з огляду на напрям підготовки студентів (психологія) на завершальному етапі, є адекватними та цілком прогнозованими.

Отримані емпіричні дані щодо структури інтересів за методикою В. Хеннінга відображено в табл. 2.

Таблиця 2

**Дані щодо структури інтересів студентів
(за методикою В. Хеннінга)**

Інтереси	Результати (%)
Психологія	25
Біологія	25
Спорт	20
Географія	5
Техніка	5
Література	5
Легка музика	5
Мода	5
Кіномистецтво	5
Мораль	–
Філософія	–
Політика	–
Економіка	–
Фізика	–
Класична музика	–
Хореографія	–
Подорожі	–

Результати вивчення структури інтересів студентів загалом підтверджують і доповнюють попередні дані, отримані за методикою «Карта інтересів» А. Голомшток у модифікації Г. Резапкіної. Зокрема, студенти найбільше цікавляться психологією (25 %), біологією (25 %) і спортом (20 %). Значно менше досліджуваних, які виявили інтерес до географії, техніки, літератури, легкої музики, моди та кіномистецтва, але незначною мірою (по 5%). Водночас їх не цікавлять філософія, політика, економіка, фізика, класична музика, хореографія та подорожі (0 %).

На наступному етапі дослідження вивчали вияви ознак фемінності–маскулінності за методикою С. Бем. Узагальнені емпіричні дані містить табл. 3.

Таблиця 3

Дані щодо вияву в студентів ознак фемінності–маскулінності

Вияви ознак фемінності–маскулінності (%)		
Фемінність	Маскулінність	Андрогінність
25	15	60

Отже, досліджуваним переважно притаманні ознаки андрогінності (60 %); ознак фемінності та маскулінності виявлено значно менше (відповідно 25 % та 15 %).

Досліджувані з виявом ознак андрогінності, незалежно від статі, характеризуються широким арсеналом і гнучкістю гендерно-рольової поведінки, розвиненими соціально-адаптивними здібностями, гармонійним поєднанням як маскулінних, так і фемінних рис. Особи, які виявляють ознаки фемінності, – емоційні, м'які, слабкі, турботливі, практичні, консервативні, інтуїтивні, реалістичні, комунікативні, сензитивні, емпатійні. Студентів із маскулінними рисами можна схарактеризувати як раціональних, незалежних, активних, сильних (як фізична, так і психологічна сила характеру), авторитарних, агресивних, стриманих в емоційних виявах, схильних до ризику.

Оскільки психологічна та біологічна статі не завжди збігаються, встановлено співвідношення між ними в досліджуваних (табл. 4).

Таблиця 4

Дані щодо співвідношення біологічної та психологічної статей студентів

Стать	Вияви ознак фемінності–маскулінності (%)		
	фемінність	маскулінність	андроґінність
Чоловіча	–	50	50
Жіноча	36	–	64

Загалом психологічна та біологічна статі досліджуваної вибірки збігаються. У досліджуваних чоловічої статі виявлено як маскулінні (50 %), так й андроґінні (50 %) ознаки. Ці чоловіки поєднують продуктивність і чутливість, наполегливість у професійній сфері, водночас, можуть бути дбайливими щодо своїх друзів і членів сім'ї, толерантними, зрідка критикують поведінку інших.

Досліджувані жіночої статі ще виразніше, ніж особи чоловічої статі, виявили ознаки андроґінності (64 %); ознак фемінності менше (36 %). Тобто андроґінність частіше притаманна нині для жінки, ніж чоловіка.

З метою встановлення зв'язку між ознаками фемінності–маскулінності й інтересами студентів, що неможливо відобразити в числовому еквіваленті, використовували номінальну альтернативну шкалу – укладали таблиці зіставлення даних, у яких рівень зв'язку між досліджуваними явищами вимірювали у % збігів виявів досліджуваних явищ відповідно до значень s^s (коефіцієнт кореляції, що визначає ступінь взаємозв'язку між показниками):

а) s^s = від 0,00 до $\pm 0,20$ – незначний ступінь кореляції, що не має значення;

б) s^s = від $\pm 0,20$ до $\pm 0,40$ – низький ступінь кореляції;

в) s^s = від $\pm 0,40$ до $\pm 0,70$ – чітко виражений ступінь кореляції;

г) s^s = від $\pm 0,70$ до $\pm 1,00$ – високий ступінь кореляції.

Тому кількісні значення свідчили про:

– від 0 до 20 % – незначний ступінь кореляції;

– від 20 до 40 % – низький ступінь кореляції;

– від 40 до 70 % – чітко виражений ступінь кореляції;

– від 70 до 100 % – високий ступінь кореляції.

Отримані емпіричні дані про інтереси студентів за методикою «Карта інтересів» А. Голомшток залежно від вияву ознак фемінності–маскулінності відображено в табл. 5.

Таблиця 5

**Дані про інтереси студентів
(за методикою «Карта інтересів», %)
залежно від вияву ознак фемінності–маскулінності**

Інтереси	Вияв ознак фемінності–маскулінності		
	фемінність	маскулінність	андрогінність
Фізика–математика			
Хімія–біологія	20		25
Техніка			8
Механіка– конструювання		33	
Географія–геологія			
Література	40		8
Політика–історія			8
Педагогіка–медичина			17
Підприємництво– домогосподарство	40		17
Спорт–військова справа		67	17

Таким чином, встановлено наявність зв'язку між інтересами студентів залежно від виявів у них ознак фемінності–маскулінності. Зокрема, виразним є зв'язок між виявом ознак маскулінності й інтересу до спорту та військової справи (67 %), а фемінності – з інтересом до літератури (40 %) і підприємництва–домогосподарства (40 %). Такі дані загалом відповідають очікуванням щодо інтересів осіб з виявами ознак чоловічої та жіночої психологічної статей.

Особи з виявами ознак андрогінності цікавляться (хоч і зрідка) хімією–біологією. Саме такі інтереси об'єднують андрогінів чоловічої та жіночої статей, які в контексті професійної освіти (підготовки психолога) є спільними. Між іншими інтересами й ознаками фемінності–маскулінності статистично значущого взаємозв'язку не виявлено.

Дані про співвідношення інтересів (за методикою вивчення структури інтересів В. Хеннінга) та ознак фемінності–маскулінності відображено в табл. 6.

Таблиця 6

**Дані про інтереси студентів
 (за методикою вивчення структури інтересів В. Хеннінга)
 залежно від вияву ознак фемінності–маскулінності**

Інтереси	Вияв ознак фемінності–маскулінності		
	фемінність	маскулінність	андрогінність
Географія			8
Фізика			
Біологія	20		33
Техніка		33	
Політика			
Мораль			
Економіка			
Філософія			
Психологія	40		25
Література	20		
Легка музика			8
Класична музика			
Мода	20		
Хореографія			
Кіномистецтво			8
Подорожі			
Спорт		67	17

Ці дані також засвідчують наявність зв'язку між інтересами студентів залежно від виявів у них ознак фемінності–маскулінності. Так, виразний рівень зв'язку виявлено між ознаками маскулінності й інтересом до спорту (67 %), низький – з інтересом до техніки (33 %). Високий рівень зв'язку між виявами ознак фемінності й інтересом до психології, низький – з інтересами до біології, літератури, моди. Такі дані загалом відповідають уявленням щодо інтересів осіб з виявами ознак чоловічої та жіночої психологічної статі й доповнюють дані, що містить табл. 5. Не цілком очікуваними стали дані про вищий рівень зацікавленості психологією особами жіночої статі, попри спільність професії для всієї вибірки досліджуваних.

Виявлено також зв'язок низького рівня ознак андрогінності й інтересу до біології, конкретно – до психології. Саме такі

інтереси, за отриманими даними, об'єднують андрогінів чоловічої та жіночої статей, які в контексті професійної освіти (підготовки психолога) є спільними.

Результати дослідження дали підстави сформулювати такі висновки.

Вивчення ознак психологічної статі в студентів засвідчило, що вони частіше виявляють андрогінність, аніж фемінність і маскуліність. Особам з ознаками андрогінії властиві гнучкість гендерно-рольової поведінки, високі соціально-адаптивні можливості.

З'ясовано, що психологічна та біологічна статі досліджуваної вибірки збігаються. Проте в осіб чоловічої статі виявлено як маскуліні, так й андрогінні ознаки. Досліджувані жіночої статі виразніше, ніж особи чоловічої статі, виявили ознаки андрогінності; ознаки фемінності слабші.

Зіставлення даних щодо інтересів студентів за методикою А. Голомшток і вияву в них ознак фемінності–маскуліності дало підстави встановити зв'язок між ознаками маскуліності й інтересом до спорту та військової справи, а фемінності – з інтересом до літератури, підприємництва та домогосподарства, що загалом відповідає очікуванням.

Зіставлення даних щодо особливостей структури інтересів за методикою В. Хеннінга й ознак психологічної статі підтвердило попередні результати. Не цілком очікуваними стали дані про вищий рівень зацікавленості психологією особами жіночої статі, попри спільність майбутньої професії для всієї вибірки досліджуваних.

Особливості інтересів студентів певною мірою залежать від вияву в них ознак психологічної статі. Отримані результати щодо гендерних особливостей студентів, конкретизовані даними про їхню психологічну стать, а саме виявами ознак фемінності–маскуліності, доповнюють психологічні знання щодо спрямованості особистості, зокрема інтересів майбутнього психолога. Одержані результати дослідження мають не лише наукове, а й практичне значення: попри єдність мети професійної освіти для всіх студентів, слід урахувати особливості їхніх інтересів залежно від біологічної, а також психологічної статей, специфіки їхньої статево-рольової поведінки.

Стаття надійшла до редколегії 14.09.2017

Khokhlina O. – Doctor of Psychology, Professor, Professor of the Department of Juridical Psychology of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine;

Stroich V. – Researcher of Higher Education Master of Faculty No. 2 of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine

Peculiarities of Students' Interests, Depending on the Manifestation of Femininity–Masculinity Signs

Research in the field of gender psychology became particularly relevant due to a steady trend towards convergence of male and female behavioral standards, images of masculinity and femininity. Scientific interest is caused by the problem of personal growth of students depending on the characteristics of femininity-masculinity, in particular, the formation of their personal orientation, and, above all, interests.

It was empirically proved that the psychological and biological sex of the studied sampling coincides. However, males manifested both masculine and androgynous features. Investigated female subjects showed signs of androgyny even more than male ones; the manifestation of their signs of femininity is presented a little less. That is, according to the obtained data, nowadays androgyny is a more distinctive feature concerning the characteristics of a woman than a man. Comparison of data on students' interests and the manifestation of femininity-masculinity signs revealed the presence of an expressive level of connection between the manifestation of masculinity signs and interests in sports and military affairs, and femininity with interests in literature, business and household. Analysis of data on persons with manifestations of signs of androgyny showed that they have (at a low level of connection) interests in chemistry-biology, and specifically in psychology. It is precisely these interests that, according to the data, combine male and female androgynies persons, which, in the context of professional education (training of a psychologist), are common to them. Among other interests and signs of femininity – masculinity statistically significant connection wasn't found.

The obtained research results have not only scientific but also practical value: despite the unity of professional education purpose for all students, the presence of features of their interests, depending not only on their biological sex but also on the psychological sex, the appropriate features of their gender role behavior should be taken into account.

Keywords: femininity, masculinity, androgyny, biological sex, psychological sex, personality orientation, interests.